

Szövegekben csemegézve

Roland Barthes magyarul A szöveg öröme (Ford. Babarczy Eszter és mtsai, 1996, 2011) címen napvilágot látott irodalomelméleti tanulmányaira utal Tapodi Zsuzsa, amikor előljárójában az irodalomértés és megértés eljárásaira, élményére reflektál. Az „öröm”-öt mint a koherens olvasat legfontosabb jellemzőjét, eredményét említi, és ehhez a hagyományok kontextusán át, a „korábban elgondoltak” útvezetése, „összefüggések hálója” (9.) révén vezet el útja.

A bibliográfiai adatok és az angol nyelvű kivonatok tartalmi egysége mellett három fejezetre tagolódik Tapodi könyve, amelynek legtöbbet vizsgált, elemzett és körbejárt jelensége az identitás és az idegenség. A második és a harmadik fejezet e téren csak a kontextualizálás szempontjából különül el egymástól: a központi fejezetben a világ- és az anyaországi magyar irodalmi alkotások kerülnek görcsö alá, míg a harmadikban a (kelet-európai) kisebbségi (magyar) irodalmak jelenségeit értelmezi e perspektívából a szerző. Mindezen vizsgálatokhoz széles elméleti alapot a posztmodern irodalomszemlélet nyújt. Véletlenül tudomásom van róla (egy általam szerkesztett rovatba ajánlotta közlésre), hogy olvasta és kritikát ír Thomka Beáta *Regénytapasztalat* (2018) című tanulmánykötetéről. Azért jutott eszembe ez a mozzanat, mert – magam már elsajátítva utóbbi szerző elképzeléseit a legújabb kori irodalmi mozgásokról – felmerült bennem a kérdés, vajon módosulhat-e ez az alap, illetve értelmezési látószög, ha Tapodi elfogadja Thomka a posztmodern irodalom jelenségeinek lefutásáról alkotott elképzeléseit. Lehet-e új vagy még újabb jelentése például Láng Zsolt *Bestiarium Tansylvanicae. A tűz és a víz állatai* (2003) regényfolyama darabjainak, Bogdán László *A kintrekedtek (Tatjana. A vörös körben. A két boldog fénygomolyag)* (2008–2011) című regénytrilógiájának vagy Tompa Andrea

Fejtől s lábtól. Kettő orvos Erdélyben (2013) című művének, ha a „posztmigráns irodalom” fogalmát és koncepcióját is érvényesíti az értelmezésben? Ugyanis Thomka könyve nagyon meggyőző képét állítja fel az európai és a magyar irodalom 21. század eleji – a posztmodern végéről szóló – irányváltásának, alakulási töréspontjának.

Egyik korábbi, *Szövegek szövete* (2014) című, irodalomtörténeti tanulmányokat tartalmazó könyvéről is megjegyezte a kritika, hogy Tapodi irodalmi érdeklődése, olvasása és interpretációi háttérben hangsúlyosan felismerhető tanár attitűdje: a legjobbat nyújtani igyekvő ismeret- és értékközvetítő magatartás. A *Szövegekben csemegézve* első fejezete, a *Szövegjátékok, múltképek* is megfeleltethető ilyen pragmatikus céloknak; a négy – meglehetősen terjedelmes – tanulmány alapfogalmakat (pl. olvasás, megértés, behelyezkedés, szerzői játékok, múltképek, történelmi narratíva, emlékezet, interferencia) tisztáz. Izgalmassá vizsgálódásait nem elsősorban a posztmodern irodalom szemléleti alapjainak áttekintése, hanem ezeknek európai és magyar kontextualizációja, a jelenségek működésének „szövegek hálózatá”-ban való láttatása teszi: ahogy Miguel de Cervantes Saavedra, Victor Hugo, Fernando Nogueira Pessoa, illetve Mihail Bulgakov, Milorad Pavić klasszikus remekeiből vezet le egy-egy jelenség értelmezését a kortárs magyar irodalom

hatásrendszerében is. Világirodalmi érdeklődésének domináns újlatin irányultsága – feltehetőleg – a román nyelvi és kulturális kapcsolódásokból következik: Tapodi az erdélyi Sapientia EMTE tanára.

Az első, elméleti alapvetésként funkcionáló fejezet igen terjedelmesnek tekinthető, a kötet csaknem felét alkotja. Legnagyobb ívű tanulmánya, a történelmi narratíva kérdéseit komparatív módszerekkel körüljáró *Képek a múlttól – A történelmi regény változatai* szintén terjedelmes, mintegy 50 oldalt tesz ki. Az „epikus történelembábrázolás” bonyolult kérdéskörét a hagyományfelismerés és -értelmezés felől közelíti meg; a kortárs narratívákat (Láng Zsolt *Bestiarium Transylvaniae. A tűz és a víz állatai* [2003] és Péterfy Gergely *Halál Budán* [2008] című regényeit) Victor Hugo klasszikus remeke, *A párizsi Notre-Dame* (1831), illetve – közmegegyezéses alapon – az első magyar autentikus (történelmi) regénynek tekintett *Abafi* (1836), Jósika Miklós alkotása, vagyis az epikus hagyományra való ráíródás figyelembe vételével vizsgálja elsősorban műfajpoétikai és tropológiai szempontból. Mindeközben fontos hivatkozási alapként tekint „a posztmodern történelmi regény etalonjára” (56.), Umberto Eco *A rózsza neve* (1980) című művére. Már e megközelítések is jelzik, mennyire bonyolult problémáról van szó, amikor a múltreprezentáció narratív kérdéseit feszegetjük, hiszen a szerző által „fiatal műfaj”-nak nevezett történelmi regény definiálhatósága rendkívül bonyolult. Meglátásom szerint még az sem biztos, hogy csak egyetlen műfajról, vagy ugyanarról a műfajról beszélünk, amit Walter Scott nyomán „történelmi regény”-nek szokás nevezni az európai irodalmi kultúrában. Azt, hogy mennyire alakuló tendenciákról van szó, mutatja az is, hogy Victor Hugo *Notre-Dame*-ja jelenik meg e gondolatvezetésben, ami azért érdekes, mert maga a regény sem a hagyományos értelemben vett (tehát referenciáknak és háttérnarratíváknak megfelelő), sem a modern vagy posztmodern értelemben felfogott (szövegalapú legitimációkra, a másik irodalmi mű referenciáira, textuális

Érzékletes kifejtését e szimbólummá válás folyamatának Szegedy-Maszák Mihály (2001) tanulmányában olvashatni, ahol épp a Notre-Dame a példa (52–66.). A középkor világának Párizs fölé magasodó szimbóluma. Erre a gondolatra reflektál Tapodi is, amikor kifejti: „A cselekménybe nem csupán a misztériumdrámák, farce-ok, Villon költészetének, a csavargó-regényeknek, a Gargantua és Pantagrueinek a világa épül be, hanem a régi Párizs épületeinek a leírása is, sőt, a történelmi források, például Jehan de Troy krónikája mellett megidéződnek különböző festmények, így Rembrandt képei.” (63–64.).

alapokra hivatkozó) történelmi narratíva szerint nem értelmezhető. Mégis megkerülhetetlen a jelenség értelmezésében. Viszont a Tapodi által is hivatkozott Assmann szerint „minden egyes történelmi faktum az emlékezetbe kerülve azon nyomban tanná, szimbólummá, fogalomná válik” (Assmann 1992, 38).

Érzékletes kifejtését e szimbólummá válás folyamatának Szegedy-Maszák Mihály (2001) tanulmányában olvashatni, ahol épp a *Notre-Dame* a példa (52–66.). A középkor világának Párizs fölé magasodó szimbóluma. Erre a gondolatra reflektál Tapodi is, amikor kifejti: „A cselekménybe nem csupán a misztériumdrámák, farce-ok, Villon költészetének, a csavargó-regényeknek, a *Gargantua és Pantagrue*nek a világa épül be, hanem a régi Párizs épületeinek a leírása is, sőt, a történelmi források, például Jehan de

Troy krónikája mellett megidéződnek különböző festmények, így Rembrandt képei.” (63–64.). Nekem a magyar irodalomból hasonló példaként Eötvös József *A falu jegyzője* (1845) című regénye jutott eszembe, ami szintúgy – látszólag – nem mutatja fel a történelmi regény hagyományos értelemben vett referenciáit, nem szerepelnek benne valós történelmi személyek vagy események, nincsenek krónikákkal, történelemkönyvekkel összefüggő legitimációi és megfeleltethetőségei, mégis gyakran említik a történelmi narratívák létformájáról szóló értekezésekben, hiszen van egy központi szimbóluma, egy történelmi referenciája: a vármegye intézményrendszere, amelynek működése nagyon is átfogó képét adja a magyar társadalom múltjának. A történelmi narratívának ezt a modelljét mutatja fel más műfajokra és formákra (pl. bestiárium, breviárium, a „rémromantika” alakzatai) a Láng- és a Péterfy-regény is.

Könyvének megírása idején a szerző még nem olvashatta Thomka Beáta említett, prózai fordulatokat jelző tanulmánykötetét a posztmigráns irodalomról, ugyanakkor vizsgálatai innovatív sajátosságára és széles körű tájékozódására utal, hogy a *Szövegekben csemegézve* központi fejezetének három dolgozatában mégis mennyire közel kerül az otthon–elmozdulás–identitásváltás/-válság jelenségeit tematizáló és modelláló posztmigráns irodalom fogalmköréhez. Legerőteljesebb ez az érdeklődés Tompa Andrea *Fejtől s lábtól. Kettő orvos Erdélyben* című regényének vizsgálata és értelmezése során. Ugyanakkor igen hangsúlyosan merít a posztmodern kritikai kurzus testképekről, test és identitás kapcsolatairól alkotott elméleteiből is. A kettő szublimációját – talán – a Péterfy Gergely könyvéről, a

Kitömött barbárról (2014) írt kritikájában figyelhető meg: részletező igényű áttekintés és összegzés a regény értelmezési stratégiáiról.

A dokumentum és mítosz, a referencia és a fikció, a történelmi emlékezet és a magánmitológia viszonyait vizsgáló fejezetet (*Szöveg és kontextusa*) is fogalmakat tisztázó, szemléleteket áttekintő alapvetéssel (*Dokumentum, mítosz, játék és ironia – Közelítések az agyaglábú kolosszushoz*) indul, amit több műelemzés, kritika követ, például Csingiz Ajtmatov műveinek, *Az évszázadnál hosszabb ez a nap* (1986), a *Vesztőhely* (1987) (kelet-közép-európai) kontextualizált értelmezése, vagy Böndör Pál *Bender & TSA. Egy vers végjegyzetei* (2014) című regényének kritikai interpretációja.

Nem kritikai értékítélet, csupán ténymegállítást, következtetést rejlik véleményemben, miszerint Tapodi *Szövegekben csemegézve* című könyvének tanulmányai és tanulságai arról győznek meg bennünket, hogy egy elsősorban elméleti beállítottságú irodalomtudósról van szó, aki nem alakulástörténeteket, nagytörténeteket, hanem elméletek működését vizsgálja a különböző irodalmak konstellációján belül.

Tapodi Zsuzsa (2017). *Szövegekben csemegézve. Az olvasástól az értelmezésig. Tanulmányok, esszék*. Csíkszereda: Státus Kiadó.

Bence Erika

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar,
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

Felhasznált irodalom

Assmann, J (1992). *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest: Atlantisz.

Szegedy-Maszák Mihály (2001). Nem hallott dalok és nem látott festmények: társművészetek a romantikus szépprózában. In Szegedy-Maszák Mihály és Hajdu Péter (szerk.), *Romantika: világgép, művészet, irodalom*. Budapest: Osiris. 52–66.